

a strachu o ně. A tyto zážitky se staly základem emociálního vnímání a zlepšení povahových rysů, zvláště u hochů, kteří tak často trpí nedostatkem citu k živé přírodě. Krása zbarveného motýla, poletujícího od jednoho barevného květu k druhému, roztomilost veverky, která na nás naházela šupinky ze šišky, bílá a zlatá krása podzimní břízy přispívaly k rozvoji estetických citů, učily chápat krásu přírody a nenásilně vštěpovaly lásku k ní.

A na základě těchto prožitých zážitků dovedly děti také lépe chápat uměleckou krásu obrazů. Obrazy přimykající se jen k té věci, o které si vypravujeme, nechávám delší dobu pozorovat, děti se k nim vracejí, nacházejí nové podrobnosti, a tímto dozríváním si utvrzují nabyté poznatky, které se jim pak trvale ukládají do vědomí.

Mimotřídní zaměstnání mi umožnilo, že

1. jsem mohla výchovně působit na jednotlivé děti, které jsem v té době dokonaleji poznávala a s nimi se sžívala,

2. přispělo k stmelení třídního kolektivu, k uvědomělé kázni a kázni vůbec na základě pravidel školního řádu a k výchově kulturních návyků,

3. k poznání práce lidí a jejího významu pro rozkvět naší vlasti, pokud je to přístupno dětem tohoto věku, k pěstování zručnosti, vytrvalosti v práci — t. j. dokončování každé práce, k vytváření drobných pracovních návyků.

Všech těchto zkušeností využívám v letošním školním roce, všechny jsem je zařadila do plánu mimotřídního zaměstnání, ovšem bez chyb, kterých jsem se při pokusu dopouštěla. Budu se snažit dát svým dětem to nejlepší a tak jim připravit krásný první rok vstupu do školního života.

SOUTĚŽENÍ VE ŠKOLE

(Pedagogické čtení KPS při ÚNV Praha)

Dr RICHARD SEDLÁŘ, Praha

J. V. Stalin:

Principem socialistického soutěžení je soudružská pomoc pokročilejších zaostalým, abychom dosáhli společného vzestupu.

Konkurence říká: »Doraž ty, kdož zůstali pozadu, abys upevnil svoji nadvládu.«

Socialistické soutěžení říká: »Jedni pracují špatně, druhí dobře, třetí nejlépe — dohoň ty nejlepší a usiluj o společný vzestup.«

I. Socialistické soutěžení — komunistická metoda výstavby socialismu

Přechod zařízení a výrobních prostředků do vlastnictví všeho lidu, odstranění útlatu člověka člověkem, vědomí pracujících, že pracují pro sebe

a ne na vykořisťovatele, bylo hlavním předpokladem pro vznik a široký rozvoj socialistického soutěžení.

V. I. Lenin při určování vývojové cesty sovětského státu označil socialistické soutěžení za novou, dosud neznámou formu pro nejširší zapojení pracujících do státní hospodářské a kulturní výstavby, za mohutný prostředek ke zvýšení jejich pracovní aktivity, rozvoje talentu a schopnosti lidu, za metodu výstavby nové komunistické společnosti.

Socialistické soutěžení je podstatnou složkou v práci všech závodů a pracovišť, je hybnou silou pro zvýšení výkonu a zlepšování práce. Škola, která chce vychovávat dorost odpovědně socialisticky myslící a pracující, nemůže si nevšímat tohoto důležitého činitele. Musí najít správný vztah k socialistickému soutěžení. Školská práce je svými úkoly i podstatou odlišná od práce na závodech, proto i soutěžení ve škole musí dostat jinou formu, odpovídající jejím výchovným a vyučovacími cílům.

Stalo se nezbytným prozkoumat otázku soutěžení ve škole, zhodnotit dosavadní zkušenosti, odhalit všechny chyby a omyly, vytyčit nové cesty a prostředky, jak rozněcovat v mládeži ducha soutěživosti, jak v ní rozvíjet lásku k vědě a touhu dopracovat se co nejlepších výsledků v učení.

Problém je aktuální zvláště proto, že se ve školní praxi objevila řada závažných nedostatků, které je nutno hledat v nesprávném názoru na soutěžení ve škole.

Vznik a vývoj socialistického soutěžení na našich školách

Soutěžení na čs. školách vznikalo a rozvíjelo se současně se vznikem a rozvojem socialistického soutěžení na závodech. Na otázku soutěžení nebyl jednotný názor, takže učitelům bylo ponecháno volné pole působnosti. To způsobovalo, že soutěžení na školách bujelo v nejrůznějších formách a v neomezeném množství.

Ústřední komise pro výchovné školní akce, složená ze zástupců MŠVU, ÚRO, VÚP, ČSM a rodičovských sdružení, uspořádala v roce 1946 národní soutěž: Mládež sobě a republice. Školy mezi sebou soutěžily ve vzorném plnění školního programu, v ukázněném chování žactva a v prospěchu.

Jako odezva na liběcké hnutí v průmyslu vzniklo plzeňské studentské hnutí. (Nová politika, Brno, 19. října 1948.) Studenti soutěžili o nejlepší třídu a nejlepšího žáka v prospěchu, chování a v docházce do školy.

Na základní odborné škole v Chrudimi bylo zavedeno mechanické soutěžení mezi třídami a bylo hodnoceno body za chování, čistotu, prospěch, sběr, docházku, výzdobu, za činnost v zájmových kroužcích, pracovní morálku a dokonce byly uděleny body též za postoj k našemu lidové demokratickému řádu. (Práce, Praha, 12. listopadu 1949.)

Podobným způsobem soutěžily mezi sebou třídy na pedagogickém gymnasiu v Kroměříži v akci »Od zvonění do zvonění«, v níž bylo hodnoceno řádné využití hodiny na základě dobrozdání a podpisu vyučujícího.

Výchovné kampaně, na př. »Týden vzorné práce«, doporučené MŠVU, mohly se stát přínosem, kdyby nebyly narušeny výzvou ÚV ČSM, který

žádal, aby mládež v rámci této akce připravila podmínky pro soutěžení v učení, pilnosti a docházce do školy. (Mladá fronta, Praha, 12. listopadu 1948.)

Odstrašujícím příkladem soutěžení bylo zavádění černých tabulí na mnoha našich školách. V Havlíčkově Brodě se staly zápisy na černé tabuli dokonce podkladem pro určení vítěze v soutěži o nejvýznamnější ústav.

Na kyjovských školách byla organizována soutěž o nejlepšího žáka-úderníka. (Naše pravda, Gottwaldov, 18. listopadu 1950.) Soutěž byla hodnocena spoustou postupných a trestných bodů za každý projev a čin žáka. Stejným způsobem byly organizovány i soutěže o titul mistrů svého oboru ve vyučovacích předmětech a v budovatelském úsilí.

Nezdravou revnivost mezi žáky pěstovali také na národní škole v Malíně, kde každý den předávali nejlepšímu žákovi putovní vlajku. (Pionýrské noviny, 25. října 1951.)

Škodlivé výsledky měla také soutěžní praxe na jednotřídní škole v Chotěšově na Sušicku, kde k povzbuzení zájmu o vyučování a k upevnění kázně používali místo bodů zvláštních červených koleček, která žákům dávali za vynikající výkony v učení a která zas odebírali za neukázněné chování.

Formálními se staly soutěže, které byly zaváděny mezi školami a závody, jak tomu bylo na př. mezi 1. střední školou v Praze IX a vysočanským závodem ČKD (Práce, Praha, 26. ledna 1949), nebo mezi 3. národní školou v Praze VII a n. p. Tesla v Holešovicích.

Střední škola v Dobříšovicích uspořádala soutěž všeho žactva v přečtení největšího počtu Jiráskových spisů. (Rudé právo, Praha, 17. března 1949.) Místní osvětová rada v Prostějově vyhlásila pro žáky II. a III. stupně soutěž v návštěvě kulturních podniků.

Vedle těchto formálních soutěží byly pořádány osvědčené soutěže žáků ve sběru odpadových surovin, léčivých bylin, ve sběru chroustů, mandelinky bramborové, v česání chmele, vysazování stromků a pod. Sem patří také soutěže sportovní.

Zvláštní charakter měly vlastenecké soutěže dětí, jejichž cílem bylo přesvědčování rodičů, aby odevzdali více nadkontingentních zemědělských výrobků, jako tomu bylo na školách Brněnského kraje a v okrese Valašské Meziříčí.

Velký vliv na zavádění soutěží do škol měly celostátní soutěže STM a SRP v roce 1949 a 1950. Soutěžilo se v prospěchu, ve sběru, v odpracovaných brigádních hodinách, v docházce do školy a v počtu zlepšovacích návrhů. Podle množství bodů byli hodnoceni nejlepší žáci a školy. Soutěž byla později rozdělena na kulturní (STM) a pracovní (SRP), která se dělila na soutěž v prospěchu a v budovatelském úsilí. Hodnocení prospěchu bylo prováděno mechanicky, jak o tom svědčí směrnice v soutěžním řádu SRP: »Nejlepší soutěžící škola je ta, která má nejlepší průměr v prospěchu, přepočtený na jednoho soutěžícího žáka třídy.« Masovost soutěže

měla za následek pouze mechanické zaznamenávání výsledků práce, nepomáhala zlepšovat poměr žáků k práci a povzbuzovat jejich iniciativu.

Zkušenosti a názory učitelů na soutěžení ve škole

Názory učitelů na soutěžení ve škole se různí, což svědčí o tom, že se ještě nepodařilo tento problém dostatečně zvládnout.

Soudruh J. P. v článku uveřejněném v roce 1949 v časopise *Jednotná škola* (roč. IV, č. 5, str. 190—192) považuje školní soutěžení za nejúčinnější prostředek k výchově nového občana socialistického státu. Doporučuje zavádět soutěže v plnění školských povinností, v uměleckých a technických výkonech, ve sportu a hrách, v dopisování se školami, ve veřejně prospěšných akcích. Žádá, aby byly na školách ustaveny výbory pro bodování a činovníci pro kontrolu výkonů.

Soudruh R. K. z gymnasia v Prievidzi v článku »Socialistické soutěžení na školách«, uveřejněném v časopise *Jednotná škola* (roč. IV, č. 7, str. 281 až 283), pokládá za hlavní úkol školního soutěžení zvyšování pracovního výkonu v rámci celého kolektivu školy. Navrhuje soutěž ve vědomostech a v chování. Žádá vytvoření standardních minimálních norem, jednotných pro celé Slovensko, kterých mají měsíčně dosáhnout jednotlivé ročníky. Žádá vypracování standardních kontrolních otázek, jejichž zodpovědění by znamenalo splnit 100 % minimálních požadavků. Žádá, aby podle výsledků, dosažených v soutěži, byly hodnoceny jednotlivé ústavy.

Extrémy v organizaci soutěží na našich školách vedly k ministerskému výnosu (MŠVU, 21. prosince 1950), v jehož závěru se praví: »Učitelé a ředitelé jsou povinni sledovat a podporovat iniciativu mládeže ve všech akcích a soutěžích, které pomáhají škole v dosahování jejích výchovných a vzdělávacích cílů. Nesmějí však připustit takové formy soutěžení v prospěchu, které vedou k povrchnímu a mechanickému hodnocení vědomostí žáků podle známek, průměru prospěchu, procent, bodů a pod. a narušují plnění základních úkolů školy.«

Velkým přínosem v otázce soutěžení byla diskuse v Učitelských novinách v roce 1951, vyvolaná kritikou práce některých soudruhů učitelů. Ukázala, že se i nejlepší snahy o zlepšení a zvýšení produktivity práce mohou dostat do rozporu se základními principy socialistické pedagogiky, není-li přísně dbáno všech jejích zásad. Bylo kritisováno zejména soutěžení v prospěchu a v chování. Diskusní příspěvky se zabývají proto většinou tímto tematem a jejich nestejné zaměření svědčí o zmatku, který v otázce školního soutěžení mezi učitelstvem dosud panuje.

Tak na př. soudružka M. F. z devítiletky v Blatné považuje za správné soutěžení v prospěchu i chování a také odměňování nejlepších žáků vlnkami. Dovolává se soutěžní praxe v továrnách, kde jsou dělníci odměňováni za zvýšený výkon vlnkami a peněžitými odměnami.

Soutěžení v prospěchu obhájuje v diskusi také soudruh J. H. ze střední školy v Lehnici. Je proti mechanickému soutěžení ve známkách, ale při-

pouští jinou formu soutěžení v prospěchu, jakýsi druh závazků mezi učitelem a žákem.

Soudruh Z. P. z národní školy v Břežanech u Mikulova se zastává soutěžení v prospěchu, které provádí formou kvisu. Píše doslova: »Nepotřebuji mávat notesem nebo vyhrožovat žakovskou knížkou. Žáci považují tento způsob za velmi zajímavou hru a jsou velmi zklamáni, když nesoutěžíme.«

Kriticky se k otázce soutěžení na školách staví soudruh A. Ř. z pedagogického gymnasia v Pardubicích. Považuje za škodlivé přeceňování soutěží a mechanické přenášení evidenčních metod z průmyslových podniků do školní práce.

Soudruh B. B. z pedagogického gymnasia v Liberci vidí hlavní nedostatek soutěžení v prospěchu a chování v tom, že výsledkem sice může být dočasné zlepšení, ale za cenu ztráty uvědomělého jednání. Doporučuje užívat soutěží pouze v mimoškolní práci v rámci ČSM nebo PO.

Analýsa různých forem školních soutěží a zkušeností učitelů ukázala na nedostatky soutěžení v socialistické škole a vedla mě k provedení výzkumu soutěžení na školách. Abych si ověřil výsledky dosavadního způsobu soutěžení na školách, prováděl jsem se žáky po dobu jednoho roku soutěže nejrozličnějšího druhu a použil jsem záměrně stejných organizačních forem, v jakých byly soutěže konány na našich školách.

II. Vlastní výzkum

Výzkum soutěžení v prospěchu

Výzkum proveden ve škol. roce 1950/1951 na 4. střední škole v Praze 3 v devíti třídách s celkovým počtem 352 žáků. U jednotlivých tříd byl zaznamenán čtvrtletně výsledek klasifikace a určován průměr prospěchu každé třídy, jak ukazuje tab. I. Stejným způsobem se soutěžilo na našich školách v prospěchu na základě známkování. Podle dosaženého průměru byli hodnoceni jednotliví žáci, třídy i školy.

Tab. I. Hodnocení prospěchu žáků v době soutěžení.

Čtvrtletí:	I.	II.	III.	IV.	největší celkové	
					zlepšení	zhoršení
I. A	2,08	2,03	2,03	2,09	—	0,6
I. B	2,12	2,12	2,09	2,04	0,8	—
I. C	2,51	2,48	2,39	2,23	0,25	—
II. A	2,32	2,04	2,00	1,91	0,13	—
II. B	2,28	2,15	2,09	2,41	—	0,26
III. A	2,33	2,16	2,10	1,86	0,3	—
III. B	2,47	2,35	2,30	2,26	0,09	—
IV. A	2,62	2,39	2,34	2,08	0,31	—
IV. B	2,78	2,20	2,04	2,02	0,18	—

Průměr v I. pololetí 2,21, v II. pololetí 2,10

Z celkového přehledu je zřejmé, že se průměr prospěchu na konci roku, ve srovnání s pololetím, zlepšil o 0,11. Srovnajme toto číslo s výsledkem hodnocení prospěchu ve školním roce 1949/1950, kdy se na škole nesoutěžilo — viz tab. II.

Tab. II. Hodnocení prospěchu žáků před soutěžením.

Pololetí	I.	II.	zlepšení	zhoršení
I. A	2,08	2,52	—	0,44
I. B	2,18	2,36	—	0,18
II. A	2,32	2,30	0,02	—
II. B	2,30	2,25	0,05	—
III. A	2,40	2,07	0,33	—
III. B	2,10	2,02	0,08	—
IV. A	1,87	1,66	0,21	—
IV. B	1,96	1,77	0,19	—
Celkový průměr	2,15	2,11	0,04 zlepšení	

Celkový průměr prospěchu ukazuje proti pololetí zlepšení pouze o 0,04. Zdálo by se, že soutěž měla příznivý vliv na prospěch, zvláště když zlepšení v době soutěže dosahuje největšího průměru za posledních 5 let. Je potřeba se však podívat na tato čísla s hlediska jednotlivých žáků, abychom poznali škodlivost takových soutěží.

Abych mohl zjistit, jaký vliv měla soutěž na prospěch jednotlivých žáků a jak pomáhala plnit předpoklad, s nímž mnozí učitelé k soutěžení přistupovali — pomoci slabým žákům dosáhnout společného vzestupu — rozdělil jsem žáky podle prospěchu do tří kategorií:

1. vynikající, kteří měli v hlavních předmětech známku 1--2,
2. průměrní, kteří měli v hlavních předmětech známku 2—3,
3. slabí, se známkami 4. a 5. stupně.

Vliv soutěže na jejich prospěch jsem hodnotil třemi hledisky:

1. zda se prospěch zlepšil,
2. zda zůstal beze změny,
3. zda se zhoršil.

Průzkum ukázal výsledky, jež jsou zřejmé z tabulky III.

Tab. III. Vliv soutěžení na prospěch žáků.

Žáci	počet	zlepšení		beze změny		zhoršení	
		žáků	%	žáků	%	žáků	%
vynikající	102	78	76%	22	22%	2	2%
průměrní	135	45	33%	74	55%	16	12%
slabí	115	36	31%	71	62%	8	7%

Výsledky průzkumu jasně dokazují, že soutěž v prospěchu měla příznivý vliv především na prospěch vynikajících žáků, kteří si své, už stejně velmi dobré známky ještě zlepšili. Číslo 76 % je více než dvojnásobné v poměru k počtu procent u žáků průměrných a slabých. Stejně výsledky vykazuje statistika zhoršených známek, kde u vynikajících žáků dosahuje zhoršení pouze 2 %, kdežto u průměrných 12 % a u slabých 7 %.

Jeví se proto soutěžení v prospěchu, vyjádřeném známkami, jako prostředek nevhodný ke zlepšení prospěchu v socialistické škole. Nepodmiňuje společný vzestup všech na vyšší úroveň, ale má za následek vytváření a prohlubování rozdílů mezi slabými a vynikajícími žáky. Tato skutečnost, charakteristická především pro školu buržoasní, nemá se socialistickou výchovou nic společného.

Výzkum ostatních školních soutěží

Výzkum byl proveden ve školním roce 1950/1951 na 1. střední škole v Praze 3 v šesti třídách s celkovým počtem 233 žáků.

Abychom mohli zjistit výsledky soutěžení a ověřit jejich vliv na kvalitu školní práce, prováděli jsme průzkum v rámci celoroční mezitřídní soutěže. Byla ustavena soutěžní komise, skládající se ze zástupce učitelského sboru a dvou členů školního výboru ŽO. Soutěž byla hodnocena měsíčně a vítězná třída obdržela putovní vlajku školy. Hodnocení bylo prováděno bodováním. Podobné soutěže byly prováděny na mnoha našich školách.

Soutěžení v jednotlivých disciplínách vedlo k rozdílným výsledkům a mělo nestejný vliv na školní práci.

1. Soutěž v chování

Bodování podle zápisů v žákovských knížkách nezaručovalo správné hodnocení a soutěž byla hned od počátku žáky zlehčována a podceňována. V mnoha třídách docházelo k nežádoucí snaze zatajovat skutečný počet trestných bodů. U třídních učitelů se vyvíjel nezdravý poměr k soutěži. Snažili se chránit svoji třídu tím, že přestupky v chování přestali do žákovských knížek ve své třídě zapisovat, nebo činili tak v nejmenší míře. Mezi učiteli a žáky docházelo mnohdy ke smlouvání. Žáci poukazovali na okolnost, že za zápis bude trestána celá třída, což vedlo k falešnému poměru ke kolektivu, jehož čest měli žáci chránit, zatím co tímto způsobem se za kolektiv skrývali. Soutěžení v chování mělo neblahý vliv na veřejné mínění kolektivu, které se počalo vyvíjet nežádoucím směrem.

2. Soutěž v čistotě

Soutěž vykazovala uspokojující výsledky zejména proto, že zaručovala celkem objektivní hodnocení, prováděné soutěžní komisí. Plnění podmínek soutěže bylo zcela v rukou žáků, kteří ji převzali za svou a také se

k ní tak stavěli. V protikladu k soutěži v chování se nepokoušeli žáci krýt za kolektiv, naopak celý kolektiv vykonával na nepořádné žáky nátlak, aby svým jednáním nepoškozovali jeho zájmy. Soutěž se stala mobilizačním prostředkem ke zvýšení zájmu o čistotu. Pomáhala při vytváření zdravého veřejného mínění v základních otázkách hygieny jednotlivce i prostředí.

3. Soutěž ve sběru odpadových hmot

Soutěž prokázala kladné výsledky. Protože byla dobře spojována s mravní a ideovou výchovou, pomáhala vytvářet tradici obětavých budovatelů. Hlavní význam a úspěch soutěže je třeba vidět v tom, že se osvědčila nejen jako pomocník při výstavbě naší republiky, ale že měla také dobrý vliv na výchovu žáků, zejména na utváření jejich správného poměru k práci.

4. Soutěž ve veřejně prospěšné práci

Soutěž dosáhla hodnotných výsledků, protože byla úzce spojována s morální a ideovou výchovou žáků. Dávala všem stejnou příležitost prokázat svůj poměr k budování lidově demokratické republiky. Stejně jako soutěž ve sběru, vytvářela kladný poměr k práci, byla přínosem pro naše hospodářství i pro výchovné úsilí školy.

5. Soutěž v účasti na akcích školy

Podobných soutěží užívali učitelé jako prostředku ke zvýšení zájmu o akce pořádané školou nebo třídou. Soutěž neměla rozhodující vliv na úspěch jednotlivých akcí. Soutěžení v tomto oboru mělo spíše škodlivé následky, protože vedlo ke snižování významu všech akcí pojatých do soutěže, stávalo se samoúčelným, zvrhávalo se v honičku za body a procenty.

6. Soutěž v počtu organisovaných pionýrů

Soutěž měla zvýšit procento organisovanosti v pionýrské skupině. Rozšířila se do škol podle vzoru celostátní soutěže o procento organisovanosti v ČSM, vyhlášené ÚV ČSM. Soutěž měla za následek počáteční vzrůst počtu organisovaných pionýrů, brzy se však projevil neblahé následky. Třída III. B dosáhla na základě soutěže 100% organisovanosti v PO, protože pod tlakem učitele i pionýrů vstoupili všichni žáci do organisace. Noví, soutěží »naverbovaní« žáci stali se příčinou mnoha nesnází oddílu, který až do náboru patřil mezi nejlepší na škole. Noví pionýři neplnili dobře své povinnosti, jednali tak, jako by ostatním prokazovali čest, že vstoupili do PO. Oddíl jejich vinou ztratil vedoucí místo a potíže se stupňovaly do té míry, že muselo být přikročeno k vyloučení nově získaných žáků z oddílu. Soutěž nepomáhala pionýrskou organizaci budovat, měla spíše špatný vliv na kvalitu její práce.

7. Soutěž v dopisování

Soutěž byla na školách hojně zaváděna a měla podnítit a udržet zájem o dopisování s jinými školami. Soutěž nezaručovala správné hodnocení, protože neskýtala stejné podmínky pro všechny třídy a žáky. Úspěch závisel více na učiteli a na náhodě než na žácích. Neúnosné bylo zejména měsíční hodnocení podle počtu dopisů. Průzkum ukázal, že dopisování není vhodným předmětem pro soutěžení, že soutěž v tomto oboru je zbytečná. Na aktivitu žáků neměla vlivu.

8. Soutěž ve spoření

Soutěže ve spoření jsou organisovány téměř na všech našich školách a mají účel hospodářský i výchovný. Po hospodářské stránce soutěž svůj úkol do jisté míry plnila, výchovně však ztroskotala. Favorisovala děti z rodin sociálně silnějších, které ukládaly vlastně peníze svých rodičů. U dětí sociálně slabších vyvolávala nelibost, protože byly přesvědčeny o nemožnosti dobře se v soutěži umístit. Oprávnění ve škole může mít pouze taková soutěž ve spoření, která se týká počtu pravidelně spořících žáků.

9. Soutěž ve výzdobě tříd

Soutěž vyplynula z iniciativy žáků a vykazala dobré výsledky. Zaručovala celkem správné hodnocení a vedla k uplatnění zručných a dovedných žáků jednotlivých tříd. Soutěž pomáhala pěstovat v žácích cit pro čest své třídy a měla příznivý vliv na jejich estetickou výchovu.

10. Soutěž ve včasné docházce

Soutěžení se stalo dobrým pomocníkem v počátcích boje s pozdní docházkou. Soutěž pomáhala mobilisovat veřejné mínění kolektivu a zaměřit je na kontrolu plnění základních povinností žáků. Soutěž měla dobré konkrétní výsledky, jež se projeví poklesem pozdní docházky, a splnila svůj účel také po stránce výchovné. Stalo se tak zejména proto, že byla prováděna v úzké souvislosti s morální a ideovou výchovou, ve spojení s prostředky výchovy uvědomělé kázně, které později soutěž zcela nahradily.

11. Soutěž v účasti rodičů na schůzích SRPS

Průzkum měl ukázat, zda je možno soutěží žáků působit také na rodiče. Tento způsob soutěžení byl zaváděn na mnoha venkovských školách, na př. soutěž o odevzdání většího množství nadkontingentního mléka a pod. Žáci měli působit na své rodiče, aby se zúčastňovali pravidelně schůzí SRPS. Podle počtu přítomných rodičů byli hodnoceni v soutěži. Po počáteční velké presenci nastalo ochabnutí a počet účastníků na schůzích byl regulován spíše aktuálností programu než soutěží. Soutěž ne-

měla úspěch po stránce výchovné, protože často vedla k rozporům mezi rodiči a žáky, kteří byli za neúčast rodičů trestáni ztrátou bodů.

Zhodnotíme-li průzkum v celku, dojdeme k závěru, že i když se některé soutěže osvědčily, neměly rozhodující vliv na výchovné a vzdělávací výsledky školy. Třídy, které byly na počátku soutěže nejlepšimi, zůstaly jimi i nadále. Stejně tak se nezměnilo postavení tříd průměrných a slabých. Svědčí o tom výsledky celkového hodnocení.

Třídy byly hodnoceny podle pořadí v jednotlivých měsících (viz tab. IV.).

Tabulka IV. Výsledky soutěžení šesti tříd v bodech.

Měsíc	I.	II.	III. A	III. B	IV. A	IV. B
září	3	1	4	5	0	3
říjen	2	4	4	5	0	2
listopad	4	0	3	5	1	3
prosinec	2	1	4	5	3	0
leden	1	0	3	5	2	5
únor	3	1	4	5	0	2
březen	3	2	4	5	1	0
duben	1	0	5	2	3	4
květen	1	0	4	5	3	2
červen	2	1	4	5	1	4
Body celkem	22	10	39	47	14	25

Nejlepší výsledky v soutěži vykazují třídy III. B a III. A, průměrnými zůstávají třídy I. a IV. B, nejslabšími II. a IV. A.

Hledáme-li příčiny úspěchu či nezdaru jednotlivých tříd a všimneme si ostatních činitelů výchovných, jejichž vliv měla soutěž nahradit nebo aspoň podepřít, zjistíme, že třídy III. A a III. B měly uvědomělé třídní učitele, vyspělé kolektivy žáků a nejlépe pracující pionýrské oddíly. Právý opak shledáváme u tříd nejslabších — II. a IV. A. Ve třídách se často střídali třídní učitelé, vedoucí pionýrů nedocházeli pravidelně na schůzky, nebylo vypěstováno veřejné mínění kolektivu.

Velkým nedostatkem soutěže bylo značné zaneprázdnění učitelů i žáků při grafickém znázorňování výsledků v jednotlivých třídách a na celé škole. Soutěž vyžadovala provádění kontroly i během vyučování, a to narušovalo práci v jednotlivých třídách. Žáci pokládali soutěž spíše za hru než vážné úsilí o zlepšení školní práce.

Na základě těchto poznatků nutno vyvodit závěr, že soutěžení nemůže být považováno za metodu ani hlavní prostředek k zvýšení výchovných a vzdělávacích výsledků školy, že soutěžení ve vlastním výchovném a vzdělávacím procesu je škodlivé a že jeho těžiště musí být přeneseno do mimotřídní a mimoškolní práce žáků. Odtrhne-li se soutěžení od mo-

rální a ideové výchovy, stává se škodlivým a vede k nežádoucím návykům u žáků a ke zplošťování práce učitelů. Zbytečně zatěžuje učitele i žáky a odvádí je od základních úkolů působení školy. Rozhodující vliv na aktivitu žáků a jejich úspěchy má výchovná činnost učitele, kterou soutěžení v žádné formě nemůže nahradit.

III. Zhodnocení výsledků — nové formy práce

Rozbor dosavadních zkušeností, jakož i výsledek výzkumu ukázal potřebu vyrovnat se s přežitky buržoasní školy, k nimž patří také soutěžení ve školní práci.

Učitelé, kteří soutěžení na školách zaváděli, byli vedeni nejlepší snahou dosáhnout výborných výsledků ve vyučování i výchově dětí a používali soutěžení jako metody nebo hlavního prostředku k zvýšení prospěchu žáků, k posilování jejich aktivity a k povzbuzování zájmu žáků o učení. Soutěžení mělo přispívat k výchově uvědomělých žákovských kolektivů. Avšak úsilí o dosažení těchto cílů téměř vždycky ztroskotalo.

Hledáme-li příčiny neúspěchu soutěžení ve školní práci, najdeme je už v samém způsobu zavádění soutěží do škol. Příмым podnětem byl všude úspěšný rozvoj socialistického soutěžení v továrnách. Avšak s duchem socialistického soutěžení byly do škol mechanicky přenášeny i jeho formy, které vyplynuly z výrobního procesu a které nelze přejímat do procesu vyučovacího v podobě diagramů, vlajek, ba dokonce smluv mezi učiteli a žáky. Vyučovací proces nelze zaměňovat s procesem výrobním.

Je sice pravda, že soutěže vedly mnohde z počátku k zlepšení, avšak později se začaly projevovat vážné nedostatky. Byla to hlavně závislost mezi pracovní morálkou a počtem bodů, jež bylo možno v soutěži získat. Cílem socialistické výchovy nemůže být taková závislost na vnějších prostředcích, ale splnění určitého úkolu. Práce sama musí být největší odměnou pro žáka a vyloučení z práce největším trestem. To se týká především soutěží v základních povinnostech žáků, na př. v docházce do školy. Tady se skrývá nebezpečí podminěnosti mravního chování. Soutěže tohoto druhu nutno ze školy po určité době, když splnily své mobilizační poslání, odstranit a nahradit výchovou k uvědomělému plnění vlastních povinností.

Soutěžení se neosvědčilo zejména při výchově k uvědomělé kázní. Svědčí o tom soutěž, kterou zavedli soudruzi na základní odborné škole v Chrudimi. Výzkum ukázal a na negativních výsledcích potvrdil škodlivost takových soutěží. Soutěžení se nesmí stát metodou a nesmí nijak nahrazovat přímé výchovné působení učitele. Aktivnost a bojovnost socialistického člověka nevychází ze sebelepších bodových grafů, neboť přímým zdrojem jeho aktivity je socialistické uvědomění.

Při nekritickém přejímání metod, kterými se přetváří poměr dělníka k práci, volali učitelé po stanovení přesných norem (soudruzi z gymnasia v Prievidzi), které by se staly podkladem pro soutěžení. Tady vyvstalo

nebezpečí návratu k buržoasním metodám testování, ke staré, dnes už odsouzené praxi pedocentrismu.

Soutěž, tak jak byla povětšinou prováděna, vyžaduje grafického vyjádření, které v sobě skrývá nebezpečí formalismu, zabírá nepřipustně mnoho času učiteli i žákům a odvádí je od toho nejdůležitějšího — od osvojování základů vědních oborů, od rozvoje schopností žáků. Ve škole nepotřebujeme upoutávat zájem žáků na vlajky a grafy, ale potřebujeme vyvolat jejich zájem o vyučování. »Zájem žáka o učení vzbuzují především jeho pocity spojené s velkou, jedinečnou pozorností k vyučování dětí, kterou projevuje v naší zemi komunistická vláda a celá veřejnost.« (Kairov, Pedagogika, Praha 1951, str. 85.) K vypěstování takových pocitů je potřeba zaměřit a soustavně a důsledně prohlubovat ideovou práci mezi dětmi. Nejdůležitější úkol tu má učitel, který musí vidět daleko dopředu, svůj cíl a celý výchovný a vyučovací proces spojovat s problémy budovatelejšího úsilí všech pracujících na výstavbě socialismu. Učitel, který dovede dát vyučování vysokou ideovou náplň, dokáže také nadchnout a strhnout zájem žáků, dovede je přesvědčit, proč je třeba se učit a vzorně chovat. To dovedou především sovětské učitelé, přestože ve škole neuvádí formálních soutěží. Sovětské učitelé nepopírají, že soutěživost je živnou půdou výchovy, ale neodtrhují ji od ideové a morální výchovy, jak se často stává na našich školách.

Učení ve škole je skutečnou prací a není hrou, jak by chtěli tvrdit někteří učitelé, a dávat proto přednost soutěžení, které děti za hru považují (s. Z. P. z Břežan). Ušinskij správně charakterisoval učení jako práci: »Učit hrou lze pouze nejmenší děti asi do sedmi let, potom musí již věda nabývat vážného tónu, který je jí vlastní... Učení je práce a musí zůstat prací, ale prací plnou myšlení, aby sám zájem o učení závisel na vážné myšlence a ne na nějakých ozdobách nehodících se k věci.« (Vybrané spisy, I.)

Učení ve škole je převážně duševní prací, která vyžaduje velkého úsilí a vypětí vůle. Soutěžení nezaručuje dosažení tohoto cíle, a jak průzkum ukázal, tuto snahu po vážné práci spíše brzdí.

Z neznalosti nových metod používali učitelé soutěžení jako všemocného progresivního prostředku k zlepšení výsledků výchovné a vzdělávací práce v nové škole. Nekritickým postojem k soutěžení, této metodě komunistické výstavby socialismu, vrátili se mnozí učitelé ke staré praxi buržoasní školy. V tom, že se snažili dosáhnout cílů socialistické školy starými metodami, vězí příčina jejich neúspěchu.

Soutěžení, které je podněcovatelem činnosti, nutno přenést do mimotřídní a mimoškolní práce žáků. I tady je však třeba mít na zřeteli všechny přednosti a nedostatky, na který výzkum upozornil:

1. Každá soutěž má být prostředkem k zlepšení vzdělávací a výchovné práce -- nesmí být tedy samoúčelná.

2. Soutěžení musí kolektiv stmelovat, vést k družnosti.

3. Každá soutěž musí být založena na stejných možnostech pro všechny soutěžící.

4. Soutěž musí být časově omezena.

5. Nesmí ohrožovat zdraví dětí.

6. Při organisování soutěží nutno dbát zásady přiměřenosti.

Výsledky průzkumu ukazují zároveň, že je nutno neustále provádět revisi obsahu i metod vyučování a výchovy a zbavovat se všech škodlivých přežitků. Práce naší nové školy musí vycházet z vážného chápání výchovných a vyučovacích úkolů. Tuto hlubokou, promyšlenou, často i velmi obtížnou práci není možno nahrazovat líbivými a pohodlnými formami. Jestliže se dnes po nabytých zkušenostech stavíme kriticky k soutěžení ve výchovném a vyučovacím procesu, neznamená to, že je chceme rázem vymýtit a že chceme vypudit ze školní práce jakoukoliv soutěživost. Chceme se dostat kupředu ve školní práci. Na sovětském příkladu vidíme, že zdravá a radostná soutěživost sovětských dětí se neopírá o žádné body, vlaječky a grafy, nýbrž o vážné úsilí splnit velký úkol, který dal sovětské mládeži V. I. Lenin: »Stát se vzdělanými občany socialistické vlasti, pomáhat vytvořit komunistickou společnost.« Učitel je tu rozhodujícím činitelem, bez jehož usilovné a obětavé práce by žáci tento úkol nikdy nesplnili. Sovětský učitel vychovává z dětí všestranně vzdělané lidi, vysoce uvědomělé, zanícené nadšenou láskou k vlasti.

Musíme posílit tvořivou práci v naší škole. Soutěžení učitele odvádí od tvořivé výchovné práce, nedopřává mu času, aby se důkladně připravoval na vyučování, zamýšlel se nad jednotlivými žáky a hledal příčiny jejich úspěchu či nezdaru.

Je jenom jedna cesta, kterou se musíme dát, chceme-li se vypořádat se všemi přežitky buržoasní školy a rozvinout ještě intensivnější boj za socialistickou školu. Je třeba vyzvednout nutnost ideové práce učitele se žáky. Každodenní soustavná výchovná a vzdělávací práce, pěstování pevných návyků podle pravidel chování a pravidelné prověřování dosažených výsledků, to je úkol, na nějž je nutno se soustředit. Úspěch práce je závislý na tom, jak dovede učitel pracovat s dětmi, jak jim rozumí a jak dovede využít spolupráce žákovské a pionýrské organisace, rodičů a celé veřejnosti.

Jenom z této spolupráce učitelů, žáků, rodičů a veřejnosti vyroste škola, za kterou nám bude, podle slov Zdeňka Nejedlého, snad již tato generace, a ne-li tato, tedy ta příští, vděčna... Musíme společně pracovat ve prospěch toho, co je zdravé našemu lidu a národu.

Literatura

I. A. Kairov: *Pedagogika*, Praha, 1951. — Kairov-Iljinskaja: *Výzkum v procese vyučování a výchovy*, Praha, 1950. — M. I. Kalinin: *O komunistické výchově*, Praha, 1949. — A. S. Makarenko: *Metodika organisace výchovného procesu*, Praha, 1952. — I. Čangli: *Organizácia socialistického súťaženia v podniku*, Bratislava, 1950. —

L. Borodkin: Socialistické súťaženie o technický pokrok, Bratislava, 1951. — *J. Linhart*: Vliv prostředí a výchovy na duševní vývoj dítěte, Praha, 1950. — *Ter Ge-vondjan*: Makarenkův pedagogický systém, Praha, 1951. — *J. L. Bogračev*: Komunistická ethika v díle A. S. Makarenka, Praha, 1950. — *P. A. Rudík*: Výchovná práce třídního učitele, Praha, 1951. — *Petr Denk*: Zrození dětského kolektivu, Praha, 1950. — Základní dokumenty o sovětské škole, Praha, 1951. — O práci ČSM na školách, Praha, 1950. — Materiál o soutěžích SRP a STM 1949/1950 — archiv ÚV ČSM. — Redakční materiál Učitel'ských novin.

Časopisy

Komenský, roč. LXXV, č. 3. Z. Pešek: O soutěžení v sovětských školách.
Komenský, roč. LXXV, č. 9. J. Kurfürst: O soutěžení ve školní práci.
Jednotná škola, roč. IV, č. 7. R. Kliský: Socialistické soutěžení na školách.
Jednotná škola, roč. IV, č. 5. J. Pivovarník: Súťaženie na školách.
Theorie i praxe, roč. X, č. 5. E. Trnková: Školské soutěžení.
Nová škola, roč. IV, č. 9. J. Vlček: Socialistické soutěžení ve školách.
Sovetskaja pedagogika, roč. II, č. 2. E. I. Monoszon: O metodách vědeckého výzkumu.